

ПАМ'ЯТІ ОЛЕКСІЯ МИКОЛАЙОВИЧА ПЛАТОНОВА

22 березня 2016 р. пішов з життя видатний мінералог, кристалохімік, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1983) Олексій Миколайович Платонов. Цей унікальний за ерудицією та глибиною наукового передбачення вчений реалізував свій талант у багатьох напрямках досліджень: від основоположних проблем теорії до конкретних практичних рішень з найрізноманітніших питань пошукової та генетичної мінералогії й фізики мінералів.

О.М. Платонов народився в м. Чита в сім'ї військових лікарів — Миколи Миколайовича і Віри Олексіївни. Школярем Олексій Платонов часто відвідував місцевий краєзнавчий музей, де зацікавлено вивчав колекції зразків корисних копалин Забайкалля. Потім були заняття в геологічному гуртку при Хабаровському краєзнавчому музеї, пошуки піриту в купах донецького вугілля на шкільному дворі в Києві, куди сім'я переїхала у 1949 р. Підтримали і розвинули його цікавість до мінералогії прекрасні книги О.Є. Ферсмана ("Поэма о камне", "Занимательная минералогия", "Цвет минералов"), О.О. Яковлева ("Минералогия для всех") та ін.

Закінчивши школу із золотою медаллю, Олексій Платонов вступив до геологічного факультету КДУ (Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка). Одночасно з наполегливим навчанням він досліджував мінерали Карадагу й власноруч зібрані зразки мінералів Карагемського кобальтового родовища (Гірський Алтай). Його дипломна робота була присвячена вивченню морфології, анатомії і генезису кристалів берилу в пегматитах Кам'яних Могили (Приазов'я).

1959 року Олексій Платонов закінчив з відзнакою курс навчання і був направлений на роботу в Південно-Українську ГРЕ, де брав участь в геологічній зйомці масштабу 1 : 200 000 Чигиринського листа. 1960 року молодий вчений перейшов на роботу в Північно-Казахстанську експедицію № 2 Науково-дослідного сектору КДУ, у складі якої займався геологічною зйомкою масштабу 1 : 50000 в районі Кокчетаву. Там він досліджував акцесорні мінерали з каледонських гранітоїдів Північного Казахстану, результатом чого стали перші наукові публікації О.М. Платонова (1961, 1962).

1961 року Олексій Миколайович поступив на роботу у відділ мінералогії Інституту геологічних наук АН УРСР, де під впливом новаторських ідей керівника відділу видатного кристалохіміка і мінералога О.С. Поваренних його наукові інтереси змістилися в область кристалохімії і спектроскопії мінералів. О.М. Платонов захоплюється проблемою забарвлення мінералів, теоретичними і методичними аспектами оптичної спектроскопії мінералів. Цей напрямок фізики мінералів стає головним стрижнем його наукової діяльності.

У 1965 р. Олексій Миколайович вступає до аспірантури Інституту фізики твердого тіла АН СРСР і під керівництвом основоположника фізики мінералів проф. А.С. Марфуніна активно удосконалюється в обраній науковій спеціальності. У 1968 р. він успішно захищає

кандидатську дисертацію на тему: "Исследование физических свойств, политипии и изоморфных замещений в природных сфалеритах".

Того ж року Олексій Миколайович повернувся у Київ до новоутвореного Інституту геохімії і фізики мінералів АН УРСР (з 1993 р. — Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення НАН України), в якому пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до завідувача відділом спектральних методів дослідження мінеральної речовини, одночасно обіймаючи посаду заступника директора Інституту з наукової роботи (1978—1981).

Значним внеском О.М. Платонова у мінералогічну науку стала захищена у березні 1974 р. в Інституті геології рудних родовищ, петрографії, мінералогії і геохімії (ІГЕМ) АН СРСР докторська дисертація на тему "Экспериментальное и теоретическое исследование природы и типоморфного значения окраски минералов". 36-річний учений стає одним з провідних фахівців у галузі фізики мінералів, зокрема її оптикоспектроскопічного напрямку. Згодом він очолює Комісію з фізики мінералів при Всесоюзному мінералогічному товаристві АН СРСР.

З того часу упродовж 50 років тривали ґрунтовні оптико-спектроскопічні дослідження мінералів, завдяки яким О.М. Платонов здобув широке міжнародне визнання і посів місце неформального лідера цього напрямку в мінералогії. Характерна особливість наукового стилю Олексія Миколайовича — завершення кожного етапу досліджень фундаментальною монографією. Перша — "Природа окраски минералов" (1976), за широтою викладеного матеріалу і глибиною його теоретичного опрацювання не мала і досі не має аналогів у світовій літературі. У ній уперше на основі дослідження спектрів оптичного поглинання і відбиття понад 500 мінеральних видів і різновидів усебічно розглянуті найважливіші типи забарвлення мінералів. Подальші дослідження вченого розширили перелік вивчених мінералів, у тому числі з ідіо-, ало-, псевдохроматичним і радіаційним забарвленнями.

Важливий період наукової діяльності О.М. Платонова пов'язаний з дослідженнями в області оптичної спектроскопії пороудоворювальних силікатів. Разом зі своїми учнями Олексій Миколайович поряд з вивченням природи забарвлення і плеохроїзму цих мінералів розробляє методи кількісної оцінки їх

кольору і доводить, що чисельно виражені колориметричні параметри є не лише узагальненою спектральною характеристикою забарвлення мінералу, що відбиває особливості його спектру поглинання, але й слугують важливим інструментом пізнання його тонких кристалохімічних і генетичних особливостей. На основі цих досліджень О.М. Платоновим з колегами розроблена концепція оптично активних центрів як інформативних типоморфних ознак мінералів, кристалохімічних і генетичних індикаторів. Завдяки цьому він підійшов до розробки ряду фундаментальних проблем мінералогії — щодо генетичної інформативності оптично активних центрів як елементів "пам'яті" мінералів, реконструкції процесів природного мінералоутворення, виявлення асоціацій оптично активних центрів, які можуть слугувати генетичними індикаторами, елементами мінералогічного картування, прогнозними, пошуковими і оцінювальними критеріями.

Великий внесок ученого в мінералогічну науку затвердив його як засновника вітчизняної наукової школи світового класу з оптичної спектроскопії мінералів. О.М. Платонов опублікував понад 350 наукових робіт, серед яких 8 монографій. Перша з них у 1983 р. в циклі робіт з теоретичної і регіональної мінералогії відзначена Державною премією України в галузі науки і техніки. У 1993 р. О.М. Платонову присуджена дослідницька премія ім. Олександра фон Гумбольдта (ФРН), а в 1996 р. він був обраний Почесним членом Польського мінералогічного товариства.

Важливе місце у діяльності О.М. Платонова посідала викладацька справа. Його авторські спецкурси з нових мінералогічних методів і пошукової мінералогії, прочитані старшокурсникам геологічного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, лекції з гемології для слухачів курсів в Державному гемологічному центрі України, лекції з оптичної спектроскопії мінералів у Вроцлавському університеті (Польща) і школах для молодий вчених збагатили майбутніх фахівців найсучаснішими знаннями. Він був талановитим педагогом, уважним, вимогливим і принциповим викладачем і науковим керівником. Під керівництвом Олексія Миколайовича було підготовлено та захищено п'ять кандидатських і три докторські дисертації.

Олексій Миколайович був енергійним організатором мінералогічних конференцій, семі-

нарів і шкіл різного рівня, у тому числі міжнародних. Упродовж 13 років він був відповідальним секретарем, а потім заступником головного редактора міжвідомчої республіканської збірки "Конституція и свойства минералов", членом редакційних колегій журналів "Записки Всероссийского минералогического общества", "Мінералогічний журнал" (з моменту його заснування), "*Mineralogia Polonica*" і "*Physics and Chemistry of Minerals*".

О.М. Платонову були притаманні скромність, безкорисливість, нетерпимість до неправди і кар'єризму. Повагу його колег і учнів викликали простота, доброзичливість в спілкуванні, вміння прийти на допомогу в скрутну хвилину, енергійність, життєлюбність, оптимізм, надзвичайно високий фаховий рівень. Олексій Миколайович був людиною високої культури, тонкої душі, прекрасно знав музику, живопис, історію та літературу. Невід'ємною рисою вченого було вміння співпрацювати з колегами і учнями: щедро ділитися знаннями, досвідом і науковими досягненнями. Спільна робота з ним була надзвичайно плідною та корисною для всіх його співавторів.

Відзначаючи беззаперечні важливі наукові здобутки Олексія Миколайовича, варто згадати його привабливі особисті якості: принципиовість, високу працездатність, виключно сумлінне ставлення до дослідницької роботи, наукових результатів, доброзичливість і повагу до кожного працівника керованого ним колективу, різнобічні інтереси, високу ерудованість та культуру.

Світла пам'ять про Олексія Миколайовича Платонова назавжди збережеться у серцях і умах його численних друзів, колег і учнів.

Колектив Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України, редколегія і редакція "Мінералогічного журналу" висловлюють щире співчуття рідним, колегам, друзям та знайомим Олексія Миколайовича і всіляко сприятимуть продовженню наукових розробок та популяризації його творчої спадщини.

А.М. Таращан, М.М. Таран, В.М. Хоменко

Надійшла 25.04.2016